

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Ett bidrag till Östergötlands äldsta romanska konst
Cnattingius, Bengt
Fornvännen 22, 122-126
http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1927_122
Ingår i: samla.raa.se

Smärre meddelanden.

Ett bidrag till Östergötlands äldsta romanska konst.

Östra Skrukeby kyrka i Östergötland har under år 1925 genomgått en restaurering under ledning av arkitekten AXEL W. BRUNSKOG, Linköping. Under arbetet, som undertecknad hade tillfälle att följa som kulturhistorisk kontrollant,

gjordes en del iakttagelser, vilka helt oväntat ställde denna byggnad i förbindelse med de äldsta romanska kyrkorna i Östergötland.

Kyrkan består av långhus med vapenhus och gravkapell i söder, ett nyare vapenhus i väster samt sakristia på norra sidan. Den är byggd dels av kalksten, dels av gråsten. Kalksten har använts till södra murens västra del samt större delen av västra gavelmuren. Den är finhuggen i små kvadrar och ligger i tunnt murbruk med smala fogar. Murytorna synas ursprungligen ha varit oputsade. I södra muren (i vapenhuset) är ännu kvar en låg, enkelt skråkantad sockel (h. 16 cm.). Gråsten har använts för övriga delar.

På en teckning av SÄVE är kyrkan försedd med ett högt spetsigt torn i väster. Grundmurarna till detta framgrävdes, och planen visar en nästan kvadratisk genomskärning (5,3 × 5,4 m.). Från långhusets vind synes ännu en igenmurad öppning, som lett från tornets första våning in mot långhuset.

Fig. 57. Ö. Skrukeby kyrka.
Södra portalen.

I södra vapenhuset befinner sig en portal av kalksten. Före restaureringen var överstycket dolt av innertaket, och strax under detta syntes fragment av ett kapital. När under arbetet innertaket höjdes, frilades ett vackert tympanon, prytt med storrutigt diamantsnitt, och nedtill försett med en repstav, fig. 57. Ur muren framknackades vidare båda kapitälerna samt vänstra kolonnen med sin bas. Den högra saknades och har därför rekonstruerats i puts. Kapitälerna visa prov på en överraskande primitiv skulptur, fig. 58—59. Det vänstra kapitalet består av

Fig. 58. Ö. Skrukeby kyrka. Vänstra kapitälet.

Fig. 59. Ö. Skrukeby kyrka. Högra kapitälet.

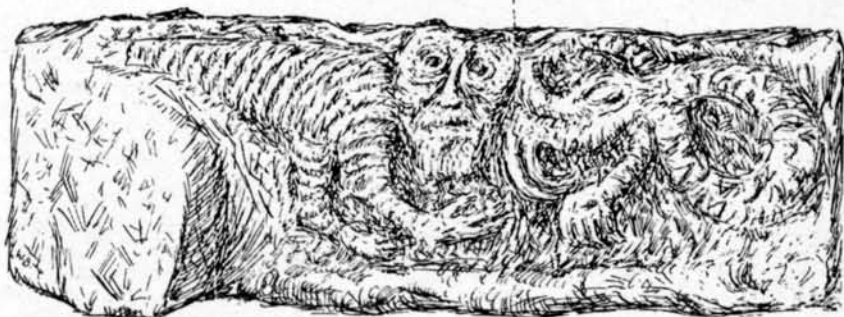

Fig. 60. Ö. Skrukeby kyrka. Vänstra kapitalet (teckning av W. BERNHARD).

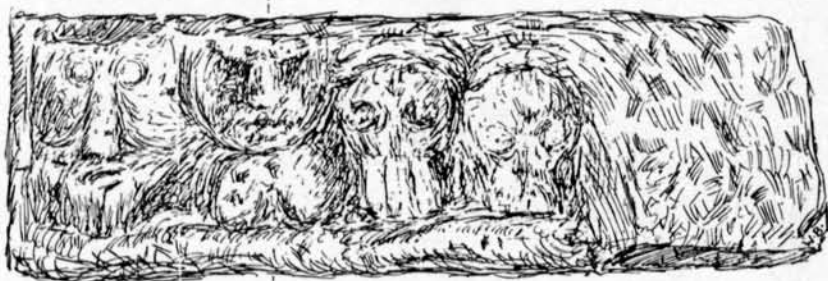

Fig. 61. Ö. Skrukeby kyrka. Högra kapitalet.

två mot varandra ställda djur: t. v. en strierad djurkropp med gubbansikte och t. h. en drake med uppspärade käftar. Det högra kapitalet utgöres av fyra i rad ställda ansikten, fig. 60—61.

I denna märkliga portal sitter en vacker trädörr med dekorativt ordnade järnbeslag¹, som av JANSE och efter honom ROMDAHL², daterats till 1200-talet. Denna tidsbestämning är säkerligen felaktig; en noggrannare typologisk undersökning av det ganska betydande östgötska materialet av järnbeslagna dörrar torde kunna ge vid handen, att Skrukeby-dörren tillhör det äldsta stadiet i utvecklingen.³ Sannolikt är den därför samtidig med portalen.

¹ Se O. JANSE, *Medeltidsminnen från Östergötland*, fig. 11.

² *Fornvännen* 1914, s. 245.

³ Se *Meddelanden från Östergötlands Fornminnes- och Museiförening*. 1927.

Kyrkan beskrives under 1700-talet som tvåskeppig¹. För att kontrollera detta företogs grävningar, varvid tre nästan runda pelarbaser påträffades. Vidare hittades i norra muren under läktargolvets främre del en enkel impostlist.

De byggnadshistoriska slutsatser, som kunna dragas ur dessa upptäckter äro i korthet följande. Att en kyrka tidigt funnits på platsen antydes genom tillvaron av en ornerad håll av kalksten med runinskrift² (BRATE, *Östergötlands runinskrifter*, pl. LXXVIII:1). Av den äldsta kyrkan, som säkerligen varit en absidkyrka med västtorn, (se planen fig. 62) finnes blott en del av södra och större delen av västra murarna kvar. Materialet visar likhet med de äldsta romanska kyrkorna i Östergötland (t. ex. Örberga) och Västergötland³, liksom tornkamarens öppning mot långhuset pekar i samma riktning.⁴

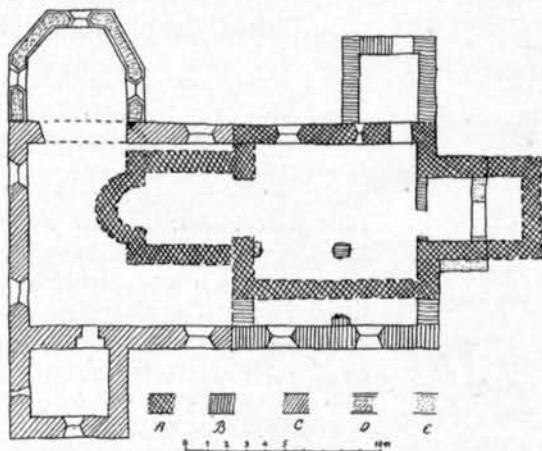

Fig. 62. Plan över Ö. Skrukeby kyrka.

A. 1100-talskyrkan; B. 1200-talets tillbyggnad; C. Troligen sen-medeltida tillbyggnad; D. 1600-talet (Grensholmens gravkor); E. tillbyggnad år 1860 (vapenhus sedan ombyggt i sten 1926).

De pelare och valv, som BROOCMAN beskriver, måste hänföras till en senare byggnadsperiod. Till denna höra de båda impostlisterna, av vilka den ena ännu är synlig i västra muren vid uppgången till läktaren.

Kyrkan utvidgades genom att norra muren revs, och istället uppfördes ett sidoskepp, som täcktes med transversala tunnvalv. Samtidigt fick sannolikt långhuset ett longitudinalt tunnvalv. Denna tillbyggnads längd markeras av en

¹ C. FR. BROOCMAN, *Beskrifning öfver Östergötland*, 1760, II, s. 200. Jfr en anteckning i 1735 års inventarieförteckning (kyrkans arkivalier i Vadstena Landsarkiv, C 1) där en ljusarm omtalas "vid pelaren mitt i kyrkian".

² JANSE, *anf. arb.*, fig. 1.

³ E. FISCHER, *Västergötlands romanska stenkonst*, 1918, s. 37, 41 f.

⁴ Jfr H. CORNELL, *Sigtuna och Gamla Upsala*, 1920, s. 88.

Fig. 63.

skarv, synlig på norra murens ytersida (11,75 m. från nordvästra hörnet). Förmodligen tillkom nu också det södra vapenhuset. I dessa tillbyggnader, som erinrar om 1200-tals koret (med sakristia och Sune Syrs gravkor) i Vreta kloster och Heda kyrkas norra skepp från ungefär samma tid, torde man kunna spåra inflytande från cistercienserbyggmästare.

Bengt Cnattingius.

De äldsta järnföremålen i Egypten.

I sin uppsats om *Järnets hemstavn* (Aarbøger 1923) kommer CHR. BLINKENBERG till det mycket sannolika resultatet, att "järnndvindingen" er begyndt cirka 1300 f. Chr. i egnene ved den sydostlige del av det Sorte hav, der hørte under Hittiternes konge: her er järnets hjemstavn". Emellertid omtalas det tidigare i Amarna-breven, dock alltid som en sällsynt och dyrbar metall. Bland konung Tušrattas gåvor till den egyptiske konungen Amon-hotep III (1411—1375) nämnas guldbelagda ringar och dyrbara praktdolkar av järn. I dessa fall, anser BLINKENBERG, rör det sig otvivelaktigt om naturligt, gediget järn, icke om järn, utvunnet ur malm.

En praktdolk av här omtalade slag har påträffats i svepningen kring den kungliga mumien av Tut-anch-amon och nyligen publicerats av H. CARTER i del II av *The tomb of Tut-Ankh-Amen* (1927). Dolken (fig. 63) låg vid högra låret, hade en klinga av järn, blank och ställiknande med obetydliga rostfläckar. Handtaget är av guld med filigranornering och kloasonnéarbete av färgade stenar, knappen av svarvad bergkristall. Den tillhörande slidan är av guld med växt-, djur- och flätade bandmotiv. Ännu en dolk med praktfull klinga av hårt guld anträffades på mumien. Intet bronsvapen fanns däremot — guld och järn voro de dyrbaraste metallerna. Dolkarna torde vara av inhemskt arbete men visa i formen ett tydligt främmande inflytande, väl hettitiskt. Slidan till gulddolken med sina djurscener visar någon släktskap med mykensk konst. Ännu två järnföremål funnos